

זיווגו של אדם

ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לָקַחְנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאָרֶץ מוֹלַדְתִּי וְאֲשֶׁר דִּבְרָלִי וְאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְלִי לֵאמֹר לְזָרְעֶךָ אֶתְּךָ אֶתְּךָ הָאָרֶץ הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מִלְאָכָו לְפָנֶיךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לְבָנִי מִשָּׁם: (בראשית כד ז).¹

בראשית רבה פרשת וירא, פרשה נז סימן ד

"ויהי אחרי הדברים האלה" - אחר הרהורי דברים שהיו שם. מי הרהר? אברהם הרהר, אמר: אילו מת² בהר המוריה, לא היה מת בלא בנים? עכשיו מה אעשה? אשיאנו מבנות ענר אשכול וממרא שהן צדקניות. וכי מה איכפת לי מיוחסים? א"ל הקב"ה: אין אתה צריך, כבר נולד זיווגו של יצחק: "הנה ילדה מלכה גם היא בנים לנחור אחיך... ובתואל ילד את רבקה".³

בראשית רבה פרשת ויצא, פרשה סח סימנים ג-ד

ר' פנחס בשם ר' אבהו פתח: "בַּיַּת נְהוֹן נְחֻלַּת אֲבוֹת וּמֵה' אִשָּׁה מְשַׁכֶּלֶת" (משלי יט יד)⁴ - רבי פנחס בשם ר' אבהו: מצינו בתורה, בנביאים ובכתובים, שאין זיווגו של איש אלא מן הקב"ה. בתורה מנין? "ויען לבן ובתואל ויאמרו מה יצא הדבר" (בראשית כד ט).⁵ בנביאים - "ואביו ואמו לא ידעו כי מה' הוא" (שופטים יד ד).⁶ בכתובים היינו דכתיב: "ומה' אשה משכלת". יש שהוא הולך אצל זיווגו ויש שזיווגו בא אצלו. יצחק זיווגו בא אצלו "וירא והנה גמלים באים" (בראשית כד טג), יעקב הלך אצל זיווגו, דכתיב: "ויצא יעקב". רבי יהודה בר סימון פתח: "אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בְּיַתֵּהּ מוֹצִיא אֶסְרִים בְּכוֹשְׁרוֹת" (תהלים סח ז).⁷ מטרונה שאלה את ר' יוסי בר חלפתא, אמרה לו: לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו? אמר לה: לששת ימים, כדכתיב: "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ" (שמות לא יז).⁸ אמרה לו: מה הוא עושה מאותה שעה ועד עכשיו? אמר לה: הקב"ה יושב ומזווג זיווגים: בתו של פלוני לפלוני, אשתו של פלוני לפלוני.⁹ אמרה לו: וזאת היא אומנותו? אף אני יכולה לעשות כן. כמה עבדים וכמה שפחות יש לי. לשעה קלה אני יכולה לזווגם. אמר לה: אם קלה היא בעיניך, קשה היא לפני הקב"ה כקריעת ים סוף. הלך לו ר' יוסי בר חלפתא. מה עשתה? נטלה

¹ ההקבלה הלשונית בין "לך לך מארץך וממולדתך ומבית אביך" של תחילת מסעו של אברהם ובין השליחות למצוא אשה ליצחק דווקא משם: "מבית אבי ומארץ מולדתי", מהמקום והאנשים שאברהם עזב, אומרת פרשני ודרשני. האם לא ניתק אברהם באמת מבית אביו? לפיכך, באים הפרשנים (רשב"ם, רד"ק) ומדגישים את התנאי שהאשה תבוא לארץ כנען ולא שחר"ח יצחק יחזור לשם. תלך לשם ותביא אותה לכאן. האם בשליחות זו מבקש אברהם שהאשה המיועדת ליצחק תעשה גם היא "לך לך" כפי שעשה הוא בעצמו (יצחק הוא כבר יליד הארץ)? האם זה המבחן לרצינותה והתאמתה של האשה המיועדת? האם התכוון אברהם או היה רוצה שכל שאר "בית אביו" יעלו בעקבות האשה שתיבחר ותסכים להגר ויורחב מעגל המשפחה בארץ?

² יצחק.

³ מדרש זה, שכבר נזקקנו לו בדברינו [מה לאיוב בפרשת השבוע](#) בשבת שעברה, מחבר את סוף פרשת וירא עם פרשתנו. מסקנה / תוצאה של העקידה היא רצונו של אברהם להשיא במהרה את יצחק, שכאלו נולד מחדש בעקידה, ולראות בני בנים אשר יהיו עדות על הבטחת הזרע שחזרה ונשנתה ע"י הקב"ה בסוף העקידה: "וען אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׁכְתָּ אֶת בְּנֵךְ אֶת יְחִידְךָ: כִּי בָרַךְ אֲבִירְךָ וְהִרְבָּה אַרְבָּה אֶת זָרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנִחְלָה אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם" (בראשית כב טז-יז). אבל עפ"י מדרש זה, "התעשת" אברהם, בציווי מלמעלה או ברגש אנושי מלמטה, וניצח לבסוף "הייחוס" והקשר המשפחתי (אותו ייחוס שאברהם מזלזל בו במדרש הקודם) עם אותו ענף של המשפחה שאברהם נטש לכאורה בלכתו אל ארץ כנען (או כפי שהצענו בהערה 1). ואנו ננצל עניין זה לדון בנושא הכללי של מציאת בן זוג - זיווגו של אדם - ולא דווקא בסיפור יצחק ורבקה.

⁴ כפשוטו, שהון ונחלה אפשר לקבל בירושה מההורים - זה חלק מהמשפחה שאדם נולד לתוכה, אבל בת זוג אי אפשר לקבל "בירושה" - כי זה צירוף ממשפחה אחרת. ראה פירוש מצודת דוד על הפסוק: "נחלת אבות - ינחל האדם מאבותיו: ומה' אשה משכלת - כי אין הדבר תלוי ביד אבותיו". אבל פירוש מלבי"ם מקשר גם את האשה אל הנחלה: "בית והון נחלת אבות - הבית והון ילכו בנחלה מאבות לבנים, הוא נחל מאביו וינחילה לבניו אחריו. בתנאי, אם מה' נזדמן לו אשה משכלת שתצליח את בעלה ותנהיג את הבית וההון בהשכל, שאז ישאר נחלה לדורות. כי האשה היא השומרת ההון, והיא המהרסת את הבית באולתה כמו שכתוב: אשת חיל בנתה ביתה ואולת בידה תהרסנה". האבא יורש לבן, אחרי שימצא אשה ראויה! נשמע מוכר ...

⁵ לפי שהתרשמו מקפיצת הדרך שאירעה לעבד אברהם (שכל טוב), מכך שנזדמנה רבקה לעבד (רש"י, רד"ק), שהתרשמו מנאמו הארוך ומהשבועה שהשביעו אברהם (חזקוני), מאזכור משפחתם בסוף סיפור העקידה (שכל טוב, פסיקתא זוטרותא).

⁶ אצל שמשון שביקש מאביו ואמו שיקחו לו אישה פלשתית: "וַיֹּאמְרוּ שְׁמֹשׁוֹן אֶל אָבִיו וְאִתָּהּ קַח לִי כִּי הִיא יִשְׂרָה בְּעֵינֵי". ורוצה המדרש לומר שלמרות מה שמשון אומר: "כי היא ישרה בעיני", מה' היה הדבר כדי למצוא תואנה להכות בפלשתים. ראה פרק יד בשופטים שם וכן דברינו [שמשון בפרשת נשא](#).

⁷ כושרות עפ"י פרשני המקרא הקלאסיים, אבן עזרא ורד"ק, הם כבלים או שרשראות האסירים ואז צ"ל מוציא אסירים מכושרות. פירוש דעת מקרא מציע, עפ"י מילה דומה מהשפה האוגריתית, שכושרות הוא שמחה. מה שנראה גם להלן: שירה.

⁸ ראה דברינו [שישה או שבעה ימי בראשית](#) בפרשת בראשית.

⁹ ובנוסחים אחרים גם: ממונו של פלוני לפלוני. את הקשר של בן הזוג (האשה) לממון ראינו כבר לעיל, בפירוש מלבי"ם, ולהלן גם בגמרא סוטה. אבל המשך הסיפור מתמקד בזיווג בלבד ולפיכך הושמט כנראה הממון בנוסח זה.

אלף עבדים ואלף שפחות והעמידה אותם שורות שורות, אמרה: פלוני ישא את פלונית, ופלונית תינשא לפלוני, וזיווגה אותם בלילה אחד. למחר באו אצלה, זה מוחו פצוע וזה עינו שמוטה וזה רגלו שבורה. אמרה להם: מה לכם? זו אמרה: אין אני רוצה את זה, וזה אמר: אין אני רוצה את זו. מיד שלחה והביאה את ר' יוסי בר חלפתא, אמרה לו: אין אלוה כאלוהיכם, אמת היא תורתכם, נאה ומשובחת, יפה אמרת! אמר לה: לא כך אמרתי לך? "אם קלה היא בעיניך קשה היא לפני הקב"ה כקריעת ים סוף"¹⁰. הקב"ה מה עושה להם? מזווגם בעל כורחם שלא בטובתם.¹¹ זהו שכתוב: "אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות". מהו "בכושרות" - בְּכִי וּשְׁיִירוֹת. מי שרוצה אומר שירה ומי שאינו רוצה - בוכה.¹² א"ר ברכיה: כלשון הזה הִשְׁיֵבָה ר' יוסי בר חלפתא: הקב"ה יושב ועושה סולמות: משפיל לזה ומרים לזה, ומוריד לזה ומעלה לזה. זהו שכתוב: "אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים" (תהלים עה ה), יש שהוא הולך אצל זיווגו ויש שזיווגו בא אצלו. יצחק בא זיווגו אצלו, שנאמר: "וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוֹחַ בְּשֵׂדָה לְפָנֹת עָרְבַּ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה גַמְלִים בְּאֵים" (בראשית כד סג), יעקב הלך אצל זיווגו, שנאמר: "ויצא יעקב מבאר שבע".¹³

מסכת סוטה דף ב עמוד א

א"ר שמואל בר רב יצחק: כי הוה פתח ריש לקיש בסוטה, אמר הכי: אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו, שנאמר: "כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים" (תהלים קה ג).¹⁴ אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: וקשין לזווגן כקריעת ים סוף, שנאמר: "אלהים מושיב יחידים בִּיתָהּ מוֹצֵיא אֲסִירִים בְּפוֹשְׁרוֹת" (תהלים סח ז). איני? והא אמר רב יהודה אמר רב: ארבעים יום קודם יצירת הולד, בת קול יוצאת ואומרת: בת פלוני לפלוני, בית פלוני לפלוני, שדה פלוני לפלוני, הא בזוג ראשון, הא בזוג ראשון, הא בזוג שני.¹⁵

אבות דרבי נתן נוסח ב פרק ח¹⁶

¹⁰ מה קשה בכלל לקב"ה? האם קריעת ים סוף הייתה דבר קשה עבורו? אפשר ש"קשה" הוא במובן של "גדול" וחשוב כפי שמצאנו במספר מקומות. ואפשר שהכוונה היא בשל שינוי סדרי הטבע. וזה מתקשר לזיווג ראשון ושני כדלהלן.

¹¹ גם בקריעת ים סוף נכנסו ישראל לים בעל כורחם. ראה דברינו [וימרו על ים סוף](#), [שחורה אני ונאווה](#) בפרשת בשלח.

¹² את השילוב של בכי ושירה מצאנו גם ביציאת מצרים וקריעת ים סוף ובפרות שנשאו את ארון הברית משדה פלשתים (שמואל א פרק ו) וראוי נושא זה לדף לעצמו. כאן הוא בזוגיות ולא רק בתחילתה. והכל תלוי ברצון ובנקודת המבט.

¹³ התורה אמנם אמרה: "וְאֵל אִישׁ תְּשׁוּקַתְךָ" וחז"ל אומרים: "דרכו של איש לחזר על אשה, ואין דרכה של אשה לחזר על איש" (קידושין דף ב עמוד ב), אבל המדרש אומר שמאבות האומה למדנו ששתי הדרכים או ארבע אפשריות: איש שמחפש זיווג או שהזיווג מגיע אליו וכן באשה. ויצחק, אגב, שזיווגו הגיע אליו בלי שהתאמץ (או בחר), מה עשה שם בשדה כאשר חזר מבאר לחי רואי? מה חיפש יצחק בבאר לחי רואי? הוא הלך להביא את הגר לאברהם אביו שאחרי מות שרה נשאר בלא אשה (בראשית רבה ס יד, ראה דברינו [לשוח בשדה](#) בפרשה זו). כך או כך, [מעשה אבות סימן לבנים](#) ואנו נפליג מעט בנושא זיווגו של אדם בעקבות האבות והאימהות.

¹⁴ בפסוק זה מספר תהלים היה ריש לקיש פותח את הלימוד במסכת סוטה. ראה הפסוק במלואו שם: "כִּי לֹא יִנוּחַ שֵׁבֶט הַרְשָׁע עַל גּוֹרֵל הַצְּדִיקִים לְמַעַן לֹא יִשְׁלַחוּ הַצְּדִיקִים בְּעֵנֵיהֶם יְדֵיהֶם". רש"י הופך את הפסוק מסופו לראשיתו ומפרש שבזכות שהצדיקים לא שולחים ידם בעוולה, לא נח עליהם שבט הרשע. אבל מצודות מפרש כפשוטו שגם אם שבט הרשע מונף (מונח) לעתים על הצדיקים, איז זה לזמן רב: "בכדי שלא ישלחו הצדיקים גם המה את ידיהם לאחוז בעולה בראותם גדלות הרשעים זמן מרובה". למה דווקא פתיחה זו למסכת סוטה? האם ריש לקיש מבקש כאן להציג תוכחה לבעל המקנא ולהקטין מחטאה של האשה, לאמר: קבלת אשה הראויה ומתאימה לך לפי מעשיך ומה לך מתלונן כעת? אולי תבדוק את טיב היחסים שביניכם תחילה. ראה דברינו [טהורה לבעל וטהורה לבעול](#) בפרשת נשא. ונשמח לשמוע הסברים נוספים היורדים לסוף דעתו של ריש לקיש.

¹⁵ זאת, בניגוד לסיפור המטרונה לעיל, שם "הזיווג הראשון" היה קשה כקריעת ים סוף. הזיווג הראשון הוא 'משמים' והוא העיקר בעיני חז"ל. ראה המדרשים על "אשת נעורים" ומי שמתה אשתו הראשונה "כאילו חרב בית המקדש בימיו", במקבילה בגמרא סנהדרין כב ע"א: "אמר רבי שמואל בר נחמן: לכל יש תמורה, חוץ מאשת נעורים, שנאמר: אשת נעורים כי תמאס" (ראה דברינו [חסד נעורים](#) בפרשת מטות). ושם גם הביטוי: "אין איש מת אלא לאשתו, ואין אשה מתה אלא לבעלה". הזיווג הראשון קשה בפירוקו. הזיווג השני קשה כקריעת ים סוף בחיבורו. ואין זה בהכרח לחסרונו, אלא למעלתו. הזיווג הראשון מוכתב משמים ונכתב בשמים. ראה הלשון בתשובות הגאונים - גאוני מזרח ומערב סימן קצה: "לפי שזיווג אשה לאיש אינו אלא מעשה שמים". הזיווג השני הוא מעשה ידי אדם, כאן עלי אדמות, מפגש של שני אישים, רצונות ועולמות שכבר נחרטו ועוצבו במשך השנים. לפיכך, הוא קשה ומורכב יותר. ועל"פ, אזכור הבית והשדה יחד עם בני הזוג מזכיר את דברי ר' יוסי בגמרא שבת קיח ע"ב: "אמר רבי יוסי: מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולשוני שורי, אלא: לאשתי - ביתי, ולשוני - שדי". וברות רבה ב ח: "אמר רבי יוסי בן חלפתא: מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולביתי ביתי, אלא לאשתי - ביתי, ולביתי - אשתי. ולא קריתי לשורי שורי ולשדי שדי, אלא לשורי - שדי, ולשדי - שורי". ראה דברינו [אשתי - ביתי ושורי - שדי](#) בדפים המיוחדים.

¹⁶ אנתנו 'הולכים אחורה' בספר בראשית מהאבות והאימהות ליצירת האדם - לזוג הראשון, אדם וחווה. בנושא זה כבר הארכנו בדברינו [עזר כנגדו](#) בפרשת בראשית וכאן ניקח רק אומר 'עשירית האיפה' כנדרש לעניינינו.

"אחור וקדם צרתני" (תהלים קלט ה) 17 - זה אדם וחוה שנבראו כאחד. ולמה לא נתנה לו מיד? אלא שהיה צפוי לפני הקב"ה שאדם הראשון עתיד לעשות לו במה של עץ להיות יושב ודן עליה 18. ... העביר המקום לפניו סדר בהמה וחיה ועופות, שנאמר: "וייצר ה' אלהים מן האדמה וכל חית השדה ואת כל עוף השמים ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו" (בראשית ב יט). קרא לבהמה – בהמה, וחזר וקרא שמות לכל אחד ואחד. קרא לחיה – חיה, וחזר וקרא שמות לכל אחד ואחד. קרא לעופות – עופות, וחזר וקרא שמות לכל אחד ואחד. קרא למלאכי השרת מעופפים, וחזר וקרא שמות לכל אחד ואחד. ויש אומרים: אף להקב"ה קרא שם, שנאמר: "וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו" (שם ב יט) - קרא שמו ה' 19. ... התחיל אדם הראשון מתרעם לפני הקב"ה ואומר לפניו: ריבונו של עולם, לכל הבריות שבראת בעולמך בראתה זוג ולי אין זוג, שנאמר: "ולאדם לא מצא עזר כנגדו" (בראשית ב כ). 20 כיון שראה אדם הראשון את חוה אמר: זאת זוגי, שנאמר: "ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי" (שם ב כג). 21 הפעם הזאת נבראת אשה מאיש, מכאן ואילך אדם נושא את בת חברו ומצווה על פריה ורביה. הפעם הזו נעשה המקום שושבין לאדם, מכאן ואילך אדם קונה לו שושבין לעצמו. 22

בראשית רבה יז ב-ג

"לא טוב היות האדם לבדו" (בראשית ב יח) – שְׁנִינּוּ: "כל שאין לו אשה שרוי בלא טובה, בלא עזר, בלא שמחה, בלא ברכה, בלא כפרה. בלא טובה - לא טוב היות האדם לבדו. בלא עזר - אעשה לו עזר כנגדו. בלא שמחה - ושמחת אתה וביתך (דברים יד כו). בלא ברכה - להניח ברכה אל ביתך (יחזקאל מד ל). בלא כפרה - וכפר בעדו ובעד ביתו (ויקרא טז יא). ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי אמר: אף בלא שלום, שנאמר: "וביתך שלום" (שמואל א כה ו). ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר: אף בלא חיים, שכתוב: "ראה חיים עם אשה אשר אהבת" (קהלת ט ט). ר' חיייה בן גמדה אמר: אף אינו אדם שלם, שנאמר: "ויברך אותם ויקרא את שמם אדם" (בראשית ב). 23

בראשית רבה מא, פרשת לך לך - כי האדם עץ השדה

- 17 "אחור וקדם צרתני ויתשת עלי כפכה", פסוק הנדרש על יצירת האדם. ראה דברינו [אחור וקדם צרתני](#) בפרשת תזריע. ולהתרעם על שאין לו בת זוג כדלהלן. ראה את המדרש בהרחבה ובהשוואה למקבילה בבראשית רבה יז בדברינו [עזר כנגדו](#).
- 18 נראה שהוא מפצל את המילה חיה ל: חי יה.
- 19 ובמקבילה בבראשית רבה יז ד: "ולמה לא בראה לו תחילה? אלא צפה הקב"ה שהוא עתיד לקרות עליה תגר, לפיכך לא בראה לו עד שתבעה בפיו". אדם הרגיש בחסרון בת זוג ודרש אותה מהקב"ה. מעין דרישה להשלמת הבריאה. אבל אולי, גם אם לא במודע מראש, גם ככתובת לתלונותיו. מה גרם לאדם שהרגיש שהוא יחיד?
- 20 אנחנו רוצים לטעון שמתן השמות, תהליך סקירת בעלי החיים ומתן שם לזכר ולנקבה בהם: חמור – אתון, גמל – נאקה, אריה – לביאה וכו', הוא שגרם לאדם להרגיש בחוסר של בן זוג. וזו תרעומתו כלפי הקב"ה, לטוב ולרע. לאחר שמצא את בן זוגו, הקב"ה (עדיין) קורא אותו ובת זוגו: אדם, ככתוב: "ויברך אתם ויקרא את שמם אדם ביום הברכה" (בראשית ה ב), כי מלכתחילה בפרק א הייתה זו זוגיות מובנית: "זכר ונקבה ברא אותם". אבל האדם קורא לעצמו ולבת זוגו, כעת: איש ואשה, ככתוב בבראשית פרק ב פסוק כג: "ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת וקרא אשה כי מאיש לקחה זאת". (עפ"י המדרש, אדם עצמו קרא לעצמו "אדם", לפני שראה את חוה). בלשון נופל על לשון שהוא מהסימנים שהתורה נכתבה בלשון הקודש (בראשית רבה יח ד). והשם השלישי חוה אימתי נוצר? אחרי הגירוש מגן עדן: "ויקרא האדם שם אשתו חוה כי הוא היתה אִם כָּל חַי" (בראשית ג כ). בתהליך הזוגיות יש גם עניין לשמות וידוע שבני זוג קוראים זה לזה, לאחר שנוצר הקשר, בשמות חיבה שחידשו, השמורים ביניהם. נשמח לשמוע דעות ומקורות נוספים על הקשר בין קריאת שמות ובין הזוגיות.
- 21 ראה פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) בראשית ב כג: "ויאמר האדם זאת הפעם. מלמד שנתבקש לו זוג מכל הברואים ולא נתיישב דעתו, עד שבאת חוה, לכך נאמר זאת הפעם. דבר אחר: זאת הפעם. כלומר זאת האשה. הפעם, המפעמתו, כמו: ותחל רוח ה' לפעמו במחנה דן (שופטים יג כה), והוא לשון נייעור, כמו פעמון זהב ורמון (שמות כח לד), שהאשה מפעמת את האיש לכל עבודה ועבודה". "זאת הפעם" הבראשיתית של אדם וחוה הייתה בריאה מיוחדת חד-פעמית בה האשה נבראה מהאיש. "זאת הפעם" לדורות, היא ההתפעמות של האדם מבת הזוג שהוא פוגש, אשר מעוררת אותו ו"מפעמת" אותו עד שהוא מוכן "לכל עבודה ועבודה". ואם זכו, יהיה להם הקב"ה שושבין ולא רק לאדם וחוה, כלשון המדרש: "זכו – שכינה ביניהם" (סוטה יז ע"א).
- 22 ראה שיר שבח זה לזוגיות גם בגמרא יבמות סב ע"ב – סג ע"ג, שאולי היא המקור של "שנינו" (הגם ששם זו אמירה של אמוראים ולא תנאים), וכן הוא בקהלת רבה פרשה ט, ושם הסיומת היא: "ויברך אותם ויקרא את שמם אדם - בזמן ששניהם כאחד הם אדם, אין שניהם כאחד אין קרויין אדם... שנאמר: כי בצלם אלהים עשה את האדם". אלא שהמדרש, בבראשית רבה, ממשיך במוטיב של "זכה כנגדו" ומסכים שיש נשים טובות כאשתו של ר' חנינא בן חכינאי (שהמתינה שנים כשלמד תורה, ראה דברינו הנשים הממתנות), ויש נשים רעות כאשתו של ר' יוסי הגלילי. ראה בגמרא יבמות: "במה אשה עוזרת לאדם? א"ל: אדם מביא חיטין, חיטין כוסס? פשתן, פשתן לובש? לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו?".

א"ר תנחומא: מעשה בתמרה אחת שהיתה עומדת באמת²⁴ ולא היתה עושה פירות. עבר דקל אחד וראה אותה.²⁵ אמר: תמרה זו צופה מיריחו.²⁶ כיון שהרכיבו אותה עשתה פירות.²⁷

בראשית רבה פרשה יז סימן ז

מעשה בחסיד אחד שהיה נשוי לחסידה אחת ולא העמידו בנים זה מזה. אמרו: אין אנו מועילים להקב"ה כלום. עמדו וגרשו זה את זה. הלך זה ונשא רשעה אחת ועשתה אותו רשע. הלכה זאת ונישאת לרשע אחד ועשתה אותו צדיק, הוי: שהכל מן האשה.²⁸

שיר השירים רבה (וילנא) פרשה א סימן ב, דונסקי סימן לא²⁹

"נגילה ונשמחה בך" (שיר השירים א ד)³⁰, שם שנינו: "נשא אדם אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה אינו רשאי ליבטל".³¹ אמר רבי אידי: מעשה באשה אחת בצידין ששהתה עשר שנים עם בעלה ולא ילדה. באו אצל ר' שמעון בן יוחאי רצו להיפרד זה מזה.³² אמר להם: חייכם, כשם שנזדווגתם זה לזה במאכל ובמשתה, כך אין אתם מתפרשים אלא מתוך מאכל ומשתה. הלכו בדרכיו ועשו לעצמן יום טוב, ועשו סעודה גדולה, ושפך אתו יותר מדאי.³³ כיון שנתיישבה דעתו עליו אמר לה: בתי, ראי כל חפץ טוב שיש לי בבית וטלי אותו ולכי לבית אביך.³⁴ מה עשתה היא? לאחר שישן, רמזה לעבדיה ולשפחותיה ואמרה להם: שאוהו במיטה וקחו אותו והוליכוהו לבית אבא. בחצי הלילה ננער משנתו כיון שפג יינו. אמר לה: בתי, היכן אני נתון? אמרה לו: בבית אבא. אמר לה: מה לי לבית אביך? אמרה לו: ולא כך אמרת לי בערב: כל חפץ טוב שיש בביתי טלי אותו ולכי לבית אביך? אין חפץ טוב לי בעולם יותר ממך. הלכו להם אצל רבי שמעון בן יוחאי ועמד והתפלל עליהם ונפקדו. למדך, מה הקב"ה פוקד עקרות, אף צדיקים פוקדים עקרות. והרי דברים קל וחומר, ומה אם בשר

²⁴ שם של מקום שזמהים עם המקום עמתה שמצפון לנחל יבוק. ויש שגורסים כאן "חמתן", אולי מ"חמת". ועכ"פ, זה שם של מקום. ²⁵ דקל הוא מי שעוסק בגידול דקלים, דקלאי בלשוננו היום.

²⁶ התמרה הזו, עץ תמר ממין נקבה, צופה למרחוק ומתאוה להרכבה מתמר זכר שנמצא ביריחו היא עיר התמרים. ראה כינוי זה ליריחו כאשר משה צופה על ארץ ישראל מהר נבו (דברים לד ג) וכן גם בשופטים א טז, שם ג יג ודברי הימים ב טו.

²⁷ "כי האדם עץ השדה" – גם לעצי השדה של זיווג, הכלאה של זכר ונקבה, שלא תמיד עולה יפה ויש לו דרישות משלו. תופעה זו שעץ תמר נקבי מופרה רק מעץ תמר זכרי מסוים לא מוכרת לבוטניקאים ולדקלאים של ימינו, אבל הרכבה כשיטה של הפריה והאבקה מוכרת וגם התופעה שהפריה יכולה להיות לעתים מוצלחת פחות או מוצלחת יותר. ראה מאמר של משה רענן על [הרכבת דקלים](#) בימי המשנה והתלמוד, שמסביר גם את הרכבת התמרים של אנשי יריחו כמסופר במסכת פסחים פרק ד משנה ה. כך או כך, ראה המשך המדרש שם על ההשוואה של התמרה לעם ישראל: "מה תמרה זו אין בה פסולת, אלא תמריה לאכילה, ולולביה להלל, חריות לסכוך, סיבים לחבלים, סנסנים לכברה, שפעת קורות לקרות בהם את הבית. כך ישראל אין בהם פסולת, אלא מהם בעלי מקרא, מהם בעלי משנה, מהם בעלי תלמוד, מהם בעלי הגדה". ושם גם תיאור הלולב (לו-לב) החותר כלפי מעלה ומסמל את לבם של ישראל המכוון אל אביהם שבשמים. אבל מדרש ויקרא רבה ל י, בפרשת אמור על מצוות כפות תמרים רואה גם את העוקץ שבתמר: "כפות תמרים, זו רבקה - מה תמרה זו יש בה אוכל ויש בה עוקצין, כך העמידה רבקה צדיק ורשע". זו רבקה שבהאמה מחון עוסק חלק נכבד מפרשתנו. ראה דברינו [האוכל מן הקור לוקה מן הקורה](#) בפרשת תזריע.

²⁸ כי האשה היא הבית, היא זו ש "מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו" (לשון הגמרא ביבמות כנ"ל), היא שמעצבת את חיי המשפחה, את חינוך הילדים ובסופו של דבר גם את הבעל (אולי לכן קשה לאמהות להיפרד מ"הבן יקיר" שלהן...). ולעיל ראינו בפירוש מלבי"ם שגם את הנחלה ואת הרכוש האשה יכולה לשמר ולטפח (ולהגדיל) וח"ח גם לאבד. ויש לשים לב במדרש זה גם ללשון "עמדו וגרשו זה את זה" - גירושין הדדיים, בהבנה ובהסכמה. צריך לדעת לבנות זוגיות ולטפחה, ואם אין ברירה, גם לפרק אותה מתוך כבוד והערכה הדדיים.

²⁹ רובו של המדרש הוא בעברית. תרגמנו קטעים קצרים מארמית לעברית בסיוע פירוש ש. דונסקי לשיר השירים רבה.

³⁰ כך הוא הפסוק בשיר השירים: "משכני אחריו נרצה גביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך נזכירה דידך מיין מישרים אהבוך", על הרעיה והדוד. ויש עוד "נגילה ונשמחה", ישעיהו כה ט: "ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו", ובתהלים קיח כד: "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו". הדרשן כאן, מעדיף את "בך".

³¹ הכוונה למסכת יבמות פרק ו משנה ו: "נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה אינו רשאי ליבטל". ראה גם מקור בתוספתא יבמות פרק ח הלכה ה, המקשר דין זה עם לקיחת הגר ע"י אברהם: "נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה, אינו רשאי לבטל, אלא יוציא ויתן כתובה, שמא לא זכה ליבנות ממנה. ואף על פי שאין ראייה לדבר, זכר לדבר, שנאמר: מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען. לפי דרכנו למדנו שאין ישיבת חוצה לארץ עולה מן המניין". וכן הוא בבראשית רבה מה ג. ולפי זה, נישואי אברהם עם הגר הצילו את נישואיו עם שרה.

³² גם כאן, פירוק הזוגיות בא בהבנה והסכמה הדדיים.

³³ כבר אמרנו לעיל שהכל מהאשה. היא זו שיוזמת ו'מסדרת את העניינים', היא זו שמצילה את קשר הנישואים שלהם. כך גם שרה בפרשת לך לך כאשר מציעה לאברהם את הגר צרתה.

³⁴ האשה היא שחזרת לבית אביה. ראה ברכתו של רבן גמליאל לבתו שנישאה: "שלא תהא לך חזרה לכאן" (בראשית רבה כו ד).

ודם על שאמר לבשר ודם שכמותו אין לי חפץ בעולם טוב ממך נפקדו, ישראל המחכים לישועת הקב"ה בכל יום ואומרים אין לנו חפץ טוב בעולם אלא אתה, על אחת כמה וכמה! הוי: "נגילה ונשמחה בך".³⁵ למטרונה³⁶ שהלך המלך בעלה ובניה וחתניה למדינת הים, ובאו ואמרו לה: באו בניך. אמרה: מה איכפת לי? תשמחנה כלותי! כיון שבאו חתניה, אמרו לה: באו חתניך! אמרה: מה איכפת לי? תשמחנה בנותי! אמרו לה: בא המלך בעליך. אמרה: זוהי חדווה שלימה, שמחה על שמחה.³⁷

מסכת קידושין דף ב עמוד ב

ר' שמעון אומר: מפני מה אמרה תורה "כי יקח איש אשה"? ולא כתב: כי תלקח אשה לאיש? מפני שדרכו של איש לחזר על אשה, ואין דרכה של אשה לחזר על איש; משל, לאדם שאבדה לו אבידה, מי חוזר על מי? בעל אבידה מחזר על אבידתו.³⁸

שבת שלום
מחלקי המים

³⁵ כאן, בחזרה לפסוק הפותח: "נגילה ונשמחה בך" מגיע המדרש, לכאורה לסימונו, בדומה לסיום במדרשים רבים דומים. מהסיפור על הזוג חשוך הבנים ורבי שמעון בר יוחאי, מההשוואה על כוחם של הצדיק לפקוד עקרות בדומה לקב"ה ומשם בקל וחומר לפקידת וישועת עם ישראל, הגענו לכאורה לסיום המדרש. אבל מסתבר שלא, יש עוד "משל קטן" שמוסיף נופך חשוב, בעיקר לנושא שלנו.

³⁶ זו לשון קצרה ויש להוסיף לפניה את המילה "משל ל". משל למטרונה וכו'.
³⁷ השמחה האמיתית היא של בני הזוג. של המטרונה והמלך, של האישה והאיש. שים לב שגם כשאומרים למטרונה שהבנים שלה שבו בשלום ממדינת הים, היא 'שולחת' אותם אל בנות זוגם. שלא לדבר על הכלות ... המטרונה מחכה למלך שלה. וכל זה כאנלוגיה לרעיה, כנסת ישראל, המצפה למפגש המחודש עם הדוד הגואל הוא הקב"ה. ראה מדרש זה גם בפסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פיסקא כב - שוש אישי בה'. ואנחנו הפעם בגאולת היחיד, במציאת בן זוג לבניית המשכן האישי של כל אחד ואחת, בחדווה שלימה, בשמחה על שמחה.

³⁸ נסיים במילתא דבדיחותא שקצת ממנה לא תזיק בתהליך המורכב של מציאת בן זוג. מעשה בבחור ישיבה שהגיע לפרק השידוכים והחל לצאת לדייטים בזה אחר זה ושום דבר לא קרה. קרא לו ראש הישיבה ופתח את הגמרא הנ"ל במסכת קידושין ואמר לו: נראה לי שהבעיה שלך היא שאתה מחפש 'מציאות'. הגמרא מלמדת אותנו שהאיש צריך לחפש 'אבידות', לא 'מציאות'. עד כאן הסיפור. אנו רק נוסיף שאילו אנחנו במקום אותו בחור, היינו פותחים לרב את ספר משלי פרק יח פסוק כב וקוראים בו: "מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב וְיָפֶק רְצוֹן מֶה". הכל מאת ה' - אבידות ומציאות.